

I.YUSUPOV POEZIYASIDA QUSHLAR OBRAZINING BADIY FUNKSIYASI

Arziev Sharapatdin Abdiraxmanovich, mustaqil tadqiqotchi
Nukus davlat pedagogika instituti

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ФУНКЦИЯ ОБРАЗА ПТИЦ В ПОЭЗИИ И.ЮСУПОВА

Арзиев Шарapatдин Абдирахманович, самостоятельный
исследователь

Нукусский государственный педагогический институт
THE ARTISTIC FUNCTION OF THE IMAGE OF
BIRDS IN I.YUSUPOV'S POETRY

Arziev Sharapatdin Abdiraxmanovich - independent researcher
Nukus State Pedagogical Institute

E-mail:

sharapatarziev@gmail.com

[https://orcid.org/0009-0008-](https://orcid.org/0009-0008-4124-6580)

[4124-6580](https://orcid.org/0009-0008-4124-6580)

Annotatsiya: Badiiy adabiyotda, ayniqsa she'riyatda qushlar va jonivorlar obrazi asarning g'oyasini yoritib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada taniqli shoir I.Yusupovning poetik asarlarida qushlar obrazining lirik subyektga ta'siri masalasi o'rganib chiqilgan. Shuningdek, qushlar obrazining ko'plab badiiy obrazlar qatori badiiy asarlarda talqin etilishi, obraz yaratishda ijodkorlarning o'ziga xos mahorati haqida so'z yuritiladi.

Tayanch so'zlar: adabiyot, poeziya, qushlar obrazi, lirik subyekt, shoir.

Аннотация: В художественной литературе, особенно в поэзии, важную роль в объяснении идеи произведения играет образ птиц и животных.

В данной статье рассматривается влияние образа птиц на лирическую тему в поэтическом творчестве известного поэта И. Юсупова. Также обсуждается трактовка образа птиц в произведениях искусства, наряду со многими художественными образами, и уникальное мастерство создателей в создании образов.

Ключевые слова: литература, поэзия, образы птиц, лирический субъект, поэт.

Abstract: In fiction, especially in poetry, the image of birds and animals plays an important role in explaining the idea of a work.

This article examines the influence of the image of birds on the lyrical theme in the poetic work of the famous poet I. Yusupov. The interpretation of the image of birds in works of art, along with many artistic images, and the unique skill of the creators in creating images is also discussed.

Key words: literature, poetry, images of birds, lyrical subject, poet

Kirish. Lirika - insonning ichki dunyosini badiiy soʻz sanʼatida ochib berish zaruriyatidan tugʻilgan adabiy tur ekanligi maʼlum. U paydo boʻlgan davrdan boshlab bu atama ichki his-tuygʻularni ifodalovchi badiiy asarlarning nomi sifatida ishlatiladi.

Qoraqalpoq adabiyotshunosligida bu atama XX asrda qoʻllanila boshlandi. Lirika tashqi dunyoni yoritish talablari, tartiblari boʻyicha epos va dramadan ajralib turadi. Lirika janriy talablari boʻyicha tashqi dunyoni yoritish usullari, uslublari boʻyicha epika va dramadan mutlaqo farq qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Agarda nasr va dramada voqealarni bayon qilish hamda qahramonlarning xatti-harakatlarini shu voqealarga, sharoitlarga bogʻlab koʻrsatish asosiy oʻrinda tursa, lirikada voqealar bayon qilinmaydi. “Lirika tashqi muhit taʼsiridan hosil boʻlgan quvonch, erkalash, qaygʻu-hasrat, koʻtarinkilik va h.k. his-tuygʻularni, ichki kechinmalarni, ruhiy holatlarni, fikr-mulohazalarni emotsional joʻshqin (talqinlangan) soʻzlar orqali beradi. Lirik asarlarda asosan shoirning oʻz ichki kechinmalari beriladi, shuning uchun koʻp hollarda shoirni lirik qahramon sifatida qabul qiladi, yaʼni shoir bilan lirik qahramonni qoʻshib tushunadi. Lekin lirikada berilgan tuygʻularni faqat shoirning shaxsiy hayotidan olingan deb talqin qilib boʻlmaydi. Shoir oʻzidan tashqarining ham ichki ruhiy holatlariga kira olish qobiliyatiga ham lirik “men” orqali koʻp odamlarning ichki his-tuygʻularini, dardlarini bera oladi” [1.114]. Mana, lirikaning asosiy xususiyatlari shundan iborat.

Shoir oʻzidan boshqalarning ham ichki ruhiy holatlariga kira olish qobiliyatiga va lirik “men” orqali koʻp kishilarning ichki his-tuygʻularini, dardlarini bera olishi, lirikaning asosiy sifatleri shundan iborat.

Adabiyotshunoslik ilmida aksariyat hollarda lirik qahramon deganda “muallif soʻzi” tushuniladi. Olimlar bu holatni turlicha talqin qiladilar. Masalan, mashhur olim Izzat Sulton bu haqda shunday yozadi: “Lirikaning mazmuni ikki tomondan aniq tarzda avtobiografik xarakterga ega. Birinchidan, lirik asarga shoirning oʻz boshidan kechirgan biror voqea uning xayoliga kelgan biror alohida muhim fikr yoki uning shaxsan oʻzini larzaga solgan bir tuygʻu mazmun berishi mumkin. Ikkinchidan, shoir oʻzi

boshidan kechirmagan bir voqeani yoki shaxsan oʻzi his etmagan bir tuygʻuni tasvirlaganida ham, u voqea va tuygʻularni oʻzi koʻrgan, bilgan tuygʻudek tuygʻuga berilmasa, oʻsha holatga oʻzini qoʻya olmasa, uning tuygʻusi haqiqiy boʻla olmaydi, oʻquvchiga taʼsir qilmaydi” [2.253].

Qoraqalpoq adabiyotida lirik qahramon yaratish masalasini tadqiq etgan K.Xudaybergenov ham bu fikrni qoʻllab-quvvatlaydi. Yaʼni, uning fikricha, “Hech bir shoir ham, hayotda boʻlmagan gʻoyani oʻylab topmaydi, balki hayotiy gʻoyani tuygʻular orqali beradi” [3.28].

Tahlil va natijalar. Lirik asarda asosan shoir ichki kechinmalar, tuygʻular orqali bayon qiladi, shuning uchun koʻp hollarda shoirni lirik qahramon sifatida qabul qiladi, yaʼni shoir va lirik qahramonni bir-biriga qoʻshib tushunadi. Lekin lirikada berilgan tuygʻularni faqat shoirning oʻz boshidan kechirganlari deb talqin qilib boʻlmaydi.

Shoir oʻzidan tashqarining ham ichki ruhiy holatlariga kira olish qobiliyatiga bilan ham lirik “men”i orqali koʻplab odamlarning, masalan, oʻz zamondoshlarining, atrof-muhitdagi jonli va jonsiz narsalarning, oʻtgan davr va kelajakdagi insonlarning kechinmalariga sayohat qila oladi, xuddi oʻz boshidan kechirgandek ichki his-tuygʻularini bera oladi, aks ettiradi.

Oʻzbekiston Qahramoni, Oʻzbekiston va Qoraqalpogʻiston xalq shoiri I.Yusupov ijodiga bagʻishlangan ilmiy tadqiqotlarda shoirning lirik qahramon obrazini yaratishdagi oʻziga xos mahorati masalasi, ularning shakliy va mazmuniy jihatdan uygʻun holda yaratilishi, sheʼriyatda qushlar va hayvonlar olamining badiiy obraz sifatida yaratilishiga olib kelgan yangiliklar hanuzgacha maxsus tarzda oʻrganilib, ilmiy tadqiqot obyekti sifatida tadqiq etilmagan. Shu nuqtayi nazardan biz shoirning lirik sheʼrlarida qushlar obrazining lirik subyektga munosabati masalasini oʻrgandik. Unda lirik qahramon jonli tabiat aʼzolari (qushlar) bilan ichki suhbatlashadi, sirlashadi. Shu orqali oʻzining ichki kechinmalarini puxta mulohazalar orqali yuzaga chiqaradi.

Insonning tabiat oldidagi masʼuliyati muammosi tabiatga kelajak avlodlar manfaatini oʻylab, ekologik etika nuqtayi nazaridan yondashish zarurati I.Yusupovning “Turnalar” sheʼrida lirik qahramonning qalb tuygʻulari orqali beriladi.

Bu she'ra ekologik ofat markaziga aylangan ona tuprog'iga tushmay uchib ketayotgan tirnoqqa lirik qahramon murojaati orqali shoir butun tabiatning, shu tabiatning bir qismi bo'lgan odamlarning boshiga tushgan og'irlikni ulkan fojiaiy tuyg'u orqali bermoqda.

I.Yusupovning inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga bag'ishlangan asarlaridagi lirik qahramon obrazi orqali berilgan insonlarni ekologik etika asosida yashashga, tabiat oldidagi mas'uliyatini his etib harakat qilishga da'vat zamondoshlarimizning ma'naviy dunyosini, hayotga munosabatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

"Qaldirg'och" she'rida lirik qahramonning ko'nglini ovlash orqali shoir Orol fojiasining bu hudud aholisi hayotiga, har bir inson taqdiriga olib kelgan salbiy o'zgarishini ochib beradi.

Shoir asarida lirik qahramonning Orol fojiasining o'z taqdiriga salbiy ta'siri haqida dunyoqarashini berish orqali insonning ko'z ilg'amas xatti-harakatlarining oqibati yomon bo'lishini obrazli tarzda - ajoyib qush, qaldirg'och obrazi orqali ko'rsatib turibdi. Agar inson tabiat qonunlari bilan hisoblashmay ish tutsa, uning oqibati yaxshilikka olib kelmaydi. Tabiat va inson o'rtasidagi munosabat muammosini ochib berish uchun qo'llanilgan lirik qahramon timsolida inson taqdirining u yashayotgan zamin taqdiri bilan aloqasi namoyon bo'ladi.

Shoir insonning tabiat oldidagi mas'uliyati masalasini o'z she'rlarida qayta-qayta takrorlashdan tortinmaydi. Agar odam o'z xatosini tushunib, uni tuzatishga harakat qilmasa, uning hayoti noto'g'ri yo'nalishda ketaveradi. Zero, bu butun xalq kelajagi

uchun muhim masala, shu bois u shunday reja tuzishni taqozo etadi.

I.Yusupov asarlaridagi lirik qahramonning bosh orzusi - Orolni, tug'ilgan yurtning go'zal tabiatini bir butun holda, mavjud go'zal qiyofasi, sof holda qayta ko'rish. Bu shu zaminda yashayotgan xalqimizning bosh orzusi. Ya'ni, bu masalada lirik qahramon timsolida butun xalqimizning tuyg'u olami aks etib turganini ko'ramiz.

Haqiqatdan ham bu lirik qahramon obrazi orqali berilgan minglab odamlarning orzusi. Shoir o'z zamondoshlari ko'ksidagi xatarli orzu-armonni she'riy satrlari orqali yetkazib bera olgan.

Xulosa. I.Yusupovning so'nggi davr she'riyatidagi lirik qahramon timsolida Orol halokati muammosining aks etishi qonuniy hol edi. Chunki, xalq boshiga tushgan eng og'ir muammoni o'z lirik qahramoni orqali yoritish shoir oldiga qo'ygan asosiy pozitsiyalaridan biri edi.

Bu masala lirik qahramon obrazi orqali ochib berilib, o'quvchilarni ekologik etikaga tarbiyalaydigan badiiy vosita sifatida hayotimizning muayyan hodisasiga aylandi, deb to'la ishonch bilan ayta olamiz.

Adabiyotlar

1. Ахметов С., Есенов Ж., Жәримбетов Қ. Әдебияттаный атамаларының орысша-қарақалпақша түсиндирме сөзлиги. - Нөкис, «Билим», 1994.
2. Иззат Султан. Адабиёт назарияси. Тошкент, «Фан», 1980.
3. Худайбергенов К. Дәўир хәм парыз. - Нөкис, "Қарақалпақстан", 1987.
4. Юсупов И. Бүлбил уясы. Нөкис, «Билим» 1997.

